

13-12
december
2004

bijen

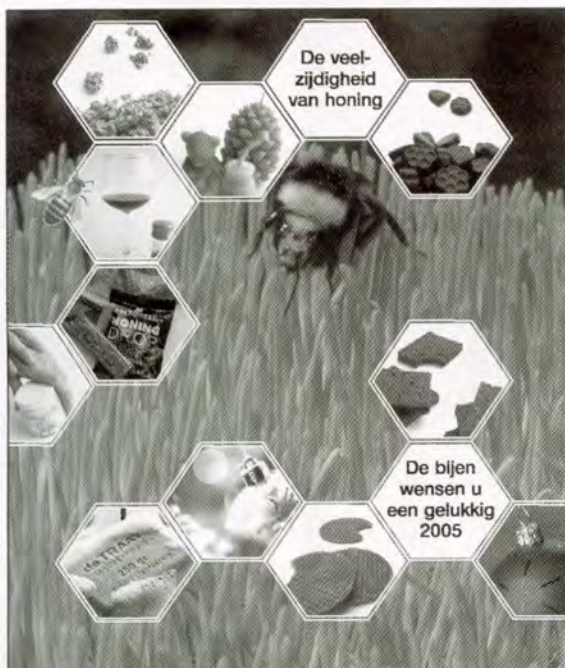
De veel-
zijdigheid
van honing

De bijen
wensen u
een gelukkig
2005

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Honing kent men voornamelijk als beleg op brood of in de thee. Het is een bijzonder product vanwege haar herkomst en natuurlijke puurheid. Honing wordt in veel producten gebruikt als gezonde vervangende zoetstof voor suiker zoals in muesli, koekjes en gebak. Ook zegeviert honing, vanwege haar variërende smaak, in sladressings en overheerlijke gerechten. Honing en andere aanverwante producten als propolis, was en gelee royale (koninginnegelei) staan bekend om hun voedende en verzachtende eigenschappen en hun ondersteunende rol bij helingsprocessen. Als belangrijk bestanddeel vind je deze terug in huidverzorgingsproducten als crèmes en zepen maar ook tincturen en tabletten: honingcreme en propolistabletten. Een bijzonder product met vele mogelijkheden. Wist u trouwens dat honing ook in shag gebruikt werd?

De Traay wenst u een zoet 2005 en een goed honingjaar toe.

Van de redactie

Half december. De bijen zitten op de tros; de imker is werkeloos. In de stal of elders staan weliswaar bakken vol ramen die moeten worden schoongemaakt, vliegplanken die een nieuw scharnier verdienen, kasten een flinke lik verf, maar dat kun je toch eigenlijk geen imkeren noemen.

Imkeren heeft in de maanden november, december, januari vooral plaats in je hoofd. De bijen zitten je deze maanden zagezegd tussen de oren. Je hebt in augustus, september nog een vijftal koninginnen ingevoerd, ook gecontroleerd, maar toch ... Je hebt in oktober nog een paar volkjes verenigd. Ook gecontroleerd nog, maar toch ... Je hebt je volken goed gevoerd – minder dan het vorig jaar omdat je toen teveel gevoerd had – maar toch ... Je hebt de varroa eerst met mierenzuur bestreden en de klus onlangs nog met oxaalzuur afgemaakt, maar toch ...

Het blijft maar gonzen in je hoofd. Drie, vier maanden lang. En dat hoort ook zo. Je zult eens zien hoe prachtig ze straks de winter uitkomen.

De redactie wenst u een gezellige jaarwisseling en voor 2005 een goed bijenjaar.

Ton Thissen

De imme, een organisch geheel (III).....	Onno Bakker	331
Bijenteeltcursussen in Noord-Nederland.....	Jaap Smit	333
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	334
Uit de imkergemeenschap		
Van imker tot imker	Ko Zoet	336
Imkerervaringen in december	Piet van Schaik	340
In memoriam: Frans Janssen	Jos Plaizier	338
Herinneringen aan Frans Janssen	Jan Hartgers	339
Cursief (slot).....	Rik Oldeven	341
Opleiding leraar bijenteelt		341
Buitenland		
Bijenteelt in Centraal Anatolië (2).....	L. van 't Leven	342
Wonderlijke waarnemingen		
Imker wikt, bijenvolk beschikt. A. Schoots en H. Velthuis		344
Bijengezondheid		
Biologisch Dynamisch imkeren	Wim van Grasstek	347
Foto van de Maand		349
Organisaties		
Samengaan Bond van Bijenhouders ZLTO en VBBN		350
Bedrijfsraad Bestuivingsregeling 2005		350
ABTB Bij gepraat (33)		291
VBBN Suikersubsidie.....		351
Vrijwilligers op stap		352
Prijswinnaars enquete VBBN		353
Familieberichten.....		354
Kalender		354
Cursussen.....		355
Vraag en aanbod.....		356
Index 2004		357

De imme, een organisch geheel (deel III)

Onno Bakker

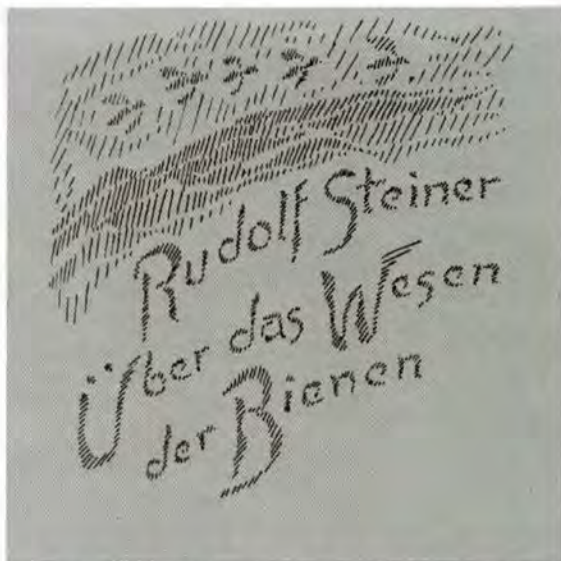
Ongeveer 80 jaar geleden (december 1923) hield Rudolf Steiner een serie lezingen over bijen, die aan de basis heeft gestaan van een stroming in de bijenteelt, die de imme als organisch geheel hoog in het vaandel schreef. Rudolf Steiner geeft in de genoemde serie lezingen een visie op de bijenteelt die gegrondvest is op de door hem ontwikkelde antroposofie. In dit derde deel zal hiervan een indruk worden gegeven.

Steiner was een tijdgenoot van de in de vorige aflevering besproken Gerstung. Beiden leefden ze in een tijd waarin in de biologie het besef postvatte dat een kolonie sociale insecten (bijen, mieren) meer was dan een som der delen. Of ze elkaar, dan wel elkaars geschriften, gekend hebben is niet bekend. Wel worden ze beiden gezien als geestelijke vader van de op de organische opvatting gebaseerde bijenteelt. Steiners visie is mede ontstaan naar aanleiding van zijn grondige studie van het wetenschappelijke werk van Goethe. Deze laatste bestudeerde de natuur op een bijzondere manier die hem in staat stelde het Wezen van een plant of dier te leren kennen. Vanuit deze achtergrond heeft Steiner getracht het Wezen van de bijen te doorgronden. Een aantal van zijn inzichten en uitwerkingen hiervan worden hieronder besproken.

De imme: skelet, organen en zintuigen

Evenals bij Mehring en Gerstung zijn ook bij Steiner de werksters, de koningin, de darren en de raat onlosmakelijk met elkaar verweven tot het organisch geheel, de imme. Zij vormen samen het fysieke lichaam van de imme. Verder gebruikt hij, evenals Mehring, niet altijd even gemakkelijke parallelen tussen de imme en het hogere dier.

Zo staat de raat voor het skelet van het volk, en vergelijkt hij de werksters met het bloed en de stofwisseling: dus met organen die voor warmte, voeding, zuurstof, groei en verzorging zorgen. De darren zijn te vergelijken met zenuwen en zintuigen: het zijn de netwerkers van de omgeving, de boodschappers die vrijelijk de verschillende volken in en uit kunnen vliegen. De koningin vergelijkt hij o.a. met eiwitrijke, embryonale cellen. Verder categoriseert Steiner de koningin en ook de werksters als 'zonnedier' omdat hun ontwikkeling zich afspeelt binnen een zonneomwenteling (21 dagen). De dar daarentegen heeft een langere

Omslag van Steiner's "Über das Wesen der Bienen"

ontwikkeling dan die 21 dagen en is daarom te zien als een aardedier. De bruidsvlucht van de koningin is een vlucht naar 'haar' zon waarbij alleen de sterkste darren die de aarde kunnen 'overwinnen' mee kunnen komen. Uit de tegenstelling zon-aarde ontstaat een vruchtbare koningin die het voortbestaan van de imme verzekert.

Omdat Steiner de raat dus ziet als het 'vaste' lichaam van de imme, is de natuurbouw een essentieel onderdeel van de imkerpraktijk. Verder draagt de mogelijkheid tot natuurbouw bij aan de gezondheid van de imme door verversing van de raat en geeft het de imker ook een indruk over de toestand van de imme. Als andere mogelijke oplossing voor ziekteproblemen propageert Steiner het overbruggen van drachtpauzes door zelf planten te zaaien waarop de bijen stuifmeel en nectar kunnen halen in deze kritische perioden. Het voeren van suiker voor de winter lijkt hem minder goed daar het de imme kan verzwakken omdat die teveel energie in de omzetting moet stoppen.

Het contact met de omgeving

's Winters is de imme een compacte wintertros, maar zeker 's zomers houdt de imme niet op bij de kast omdat ze in nauw contact staat met de omgeving waarin zij verblijft. Het organisme imme kun je 's zomers als het ware zelfs zo groot zien als het bevlogen drachtgebied. Vanwege het nauwe contact met de omgeving is ook het materiaal van de bijenwoning van belang.

Bijenteeltcursussen in Noord-Nederland

Jaap Smit, Eelde

De VBBN Groep Drenthe heeft het initiatief genomen om via gezamenlijke actie het cursusonderwijs te bevorderen. Daar waar mogelijk kan ter plaatse een cursus worden georganiseerd. Indien nodig kunnen we regionaal een gezamenlijke cursus organiseren.

Met een kennismakingscursus voor belangstellenden kunnen we onze bijenteelt op een positieve manier in beeld brengen bij het grote publiek.

Niet iedereen die een (korte) kennismakingscursus volgt zal immer worden, maar dat is ook niet nodig.

Subverenigingen organiseren alleen of met een buurvereniging vaak met veel succes deze cursussen. Werking gebeurt vaak via plaatselijke bladen, via deelname aan open dagen van bijvoorbeeld landschapsorganisaties en tuiniersverenigingen. Die cursussen zorgen voor nieuwe leden, ze zijn vaak een opstap naar een beginnerscursus. Er zijn leuke ('leer-') plannen voor een kennismakingscursus. In Drenthe zijn de kennismakingscursussen vrij goed regionaal gespreid.

Met langere en kortere cursussen, met workshops die over een speciaal onderwerp gaan, kunnen we het niveau van het imkeren verhogen. Plezierig imkeren in

een goede verstandhouding met de omgeving in ons dichtbevolkte land kan hierdoor worden bevorderd.

Cursusaanbod op elkaar afstemmen

Bijenteeltcursussen organiseren is lastig. Hoe krijg je voldoende mensen bij elkaar om te kunnen starten? Waar zijn lesmogelijkheden? Wie kan een cursus verzorgen? Er zijn subverenigingen die alleen een cursus rond kunnen krijgen. Prima, houden zo. Maar dat lukt niet in de hele regio. Door samenwerking en aanmelding bij een contactpersoon per provincie zijn vraag en cursusaanbod beter op elkaar af te stemmen in Noord-Nederland, was het idee van VBBN Groep Drenthe. Dit willen we graag proberen. We denken aan:

- Basiscursus bijhouden (beginnerscursus)
- Vervolgcurriculum bijhouden (gevoorderdencursus)
- Korte speciale cursussen: nieuwe bedrijfsmethoden zonder zwermen; imkeren met Buckfast en Carnica; koninginnen kweken voor eigen gebruik; verzorging honing; hoe houd ik mijn volken vitaal en gezond?

Kosten

Op basis van de onkostenvergoeding voor degenen die de cursus organiseren en verzorgen denken we aan ongeveer €90,- p.p. voor de gebruikelijke cursussen voor beginners en gevorderden. Voor korte cursussen denken we aan €50,- p.p. incl. cursusdocumentatie en bijvoorbeeld enig teeltmateriaal voor koninginnenteelt (voor eigen gebruik).

Aanmelden

Aanmelden kan schriftelijk (ook via E-mail) bij:

Dhr. J. Tissing, Hees 15, 7963 PA Ruinen,

E: comphees@wxs.nl of

dhr. J.T. Smit, Hooiweg 59, 9761 GN Eelde,

E: j.smit@aoc-terra.nl

Belangstellenden uit Friesland kunnen misschien bij onvoldoende opgave/mogelijkheden in hun eigen provincie een cursus volgen in Groningen of Drenthe. Dat gebeurde eerder ook wel.

Bij aanmelding opgeven voor welke cursus belangstelling bestaat. Bij opgave voor de korte cursus het onderwerp opgeven; dat mag echt van alles zijn. We willen graag rekening houden met de wensen! Bij voldoende belangstelling starten de cursussen eind februari/begin maart 2005.

Bronnen bij 'De imme, een organisch geheel'

R. Steiner. 1988 Über das Wesen der Bienen. 6^e druk, Dornach. (Nederlandse vertaling in voorbereiding).

R. Steiner. 1999 Geisteswissenschaftliche Grundlagen zum Gedeihen der Landwirtschaft. 8^e druk, Dornach. Lebendige Erde, 4/2002, speciale uitgave gewijd aan bijen.

M. Weiler ADIZ 12/2003, p17 en 3/2004, p28.

ADIZ 3/2003, p13

M. Thun. 2000 Haltung und Zucht der Biene, 2^e druk, Biedenkopf.

Biene-Mensch-Natur/Imkerei Fischermühle
website: www.mellifera.de

G. Hauck 2004 Towards saving the honeybee,
Anthroposofic Press.

Hiervoor komen kiezelrijk stro afgesmeerd met leem/koemest of hout (geen verlijmde platen zoals multiplex) in aanmerking. Dit contact met de omgeving gaat niet alleen uit van de imme maar werkt ook andersom. Naar aanleiding van een vraag uit het publiek suggereert Steiner dat de kosmos ook invloed op de imme heeft, in het bijzonder de stand van de maan in de dierenriem. Nader onderzoek door Matthias en Maria Thun heeft aanwijzingen gegeven dat de bijen inderdaad afhankelijk van de stand van de maan anders reageren op een behandeling. Daarom hanteren imkers die de bijen behandelen volgens het Wezen van de imme, de ieder jaar door Maria Thun uitgegeven werkalender als leidraad voor de behandeling.

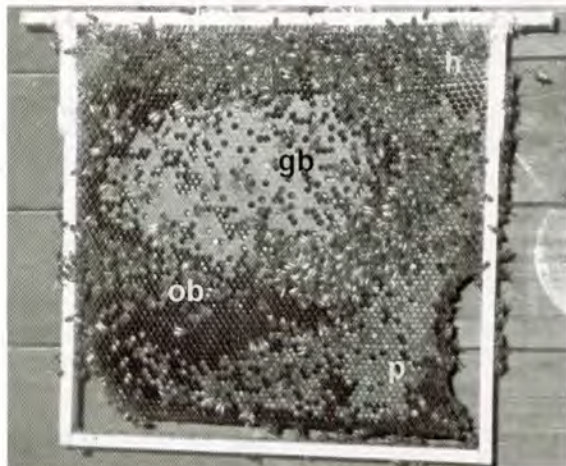
332 Mierenzuur

Veel aandacht besteedt Steiner in zijn lezingen aan de twee organische zuren die in de imme gevonden worden, namelijk mierenzuur en oxaalzuur. Met name mierenzuur is in Steiners opvatting van groot belang voor zowel de imme als de omgeving, vooral in de landbouw. Tijdens het bloembezoek en de vluchten verspreiden de bijen kleine hoeveelheden mierenzuur, net als overigens de mieren dit doen, en deze verspreiding van het zuur houdt in zijn beleving de natuur levend. De aanwezigheid van bijen op een bedrijf dat werkt volgens de door Steiner ontwikkelde biologisch-dynamische landbouw methode is dan ook aan te raden.

Het is interessant om te zien dat ook Gerstung in zijn boek 'Immenleben-Imkerlust' aan mierenzuur een grotere rol toeschrijft dan alleen als bestanddeel van het bijengif. Gerstung schrijft dat de bijen het zuur toevoegen aan de nectar om deze zo te desinfecteren en hij suggereert dat de bijen mogelijk nog meer 'toepassingen' voor mierenzuur hebben. Eén hiervan is de natuurlijke afweer van de imme tegen ziekten en volgens Gerstung wordt deze afweer door het voeren van suiker in plaats van honing vermindert.

Kunstmatige koninginnenteelt

Een relatief groot aantal opmerkingen plaatst Steiner tijdens zijn lezingen bij de kunstmatige koninginnenteelt, de teelt op basis van redcellen, die in die tijd in zwang kwam. Hij ontkent niet dat er niet iets goeds van te verwachten is op korte termijn maar hij vreest dat er op langere termijn (hij noemt 80-100 jaar) problemen kunnen ontstaan. Het inbrengen van een jonge koningin met een compleet andere achtergrond dan de rest van de huidige imme leidt volgens hem tot stress in het volk, wat zich weer kan uiten in diverse

Natuurbouw in combiraam. Mooi is de kogelvorm van het broednest te zien zoals beschreven door Gerstung. h=honing, gb=gesloten broed, ob=open broed.

problemen. Het is frappant om te zien dat nu (ongeveer 80 jaar later) een gedachtenwisseling op gang komt (o.a. op het Imkerforum) of we niet te ver zijn gegaan met het kweken van steeds grotere volken en het doen van steeds grotere ingrepen (met alle gevolgen van dien, b.v. varroa). In dit kader merkt Steiner op dat er een groot verschil is tussen de natuur haar gang laten gaan en slechts begeleidend optreden, of dat je gewoon volop ingrijpt in de natuur en deze naar je hand zet.

Steiner en de huidige imkerij

Op basis van de aanwijzingen van Steiner zijn verschillende mensen bezig deze suggesties voor de praktijk van het bijenhouden uit te werken, zoals bijvoorbeeld de onderzoekers van de imkerij Fischermühle in Zuid-Duitsland en de reeds genoemde Thuns. De Fischermühle heeft bijvoorbeeld, vanuit het standpunt waarbij het Wezen van de imme voorop staat, de oxaalzuursproei- en verdampingsbehandeling (de bekende Varrox® verdamper) ontwikkeld. Deze worden op dit moment veel toegepast tegen de varroamijt, en met succes. (zie bijvoorbeeld het PPO inlegvel in BIJEN, juni 2004).

Dat deze manier van bijenhouden niet slechts toepasbaar is door een enthousiasteling met een klein aantal volken bewijst Günter Friedmann, een beroepsimker met 400 volken in Duitsland die vanwege zijn goede resultaten met deze, op het Wezen van de imme gerichte manier van imkeren vorig jaar een prijs heeft gekregen van de Duitse overheid.

Met dank aan Jan Saal en Astrid Schoots voor hun commentaar op het concept. Bronnen: zie pag 333.

Kruipwilg (*Salix repens*)

De Kruipwilg is een lid van de Wilgenfamilie (Salicaceae). Een familie met drie geslachten, waarvan het geslacht Wilg (*Salix*) met 500 soorten het leeuwendeel vormt. Met uitzondering van Australië komen in alle werelddelen wilgen voor. De meeste soorten vinden we echter in het gematigde deel van het noordelijk halfrond. Kruipwilg heeft zijn verspreidingsgebied in Eurazië liggen. Verspreid komt deze wilg in heel ons land voor, het meest in de duinen.

Met kruipende stam

334 Kruipwilg is een dwergstruik of een lage heester met een over de grond kruipende stam. De vorm van de bladeren varieert van rond tot lancetvormig. Evenals bij de andere soorten van de familie zijn de bloemen eenslachtig. Ze komen op verschillende planten voor en zijn dus tweehuizig. Aan beide bloemsoorten ontbreekt de kelk en de bloemkroon. De bloemen staan in de oksel van kleine schutbladen schroefvormig aan een centrale as gegroepeerd en vormen samen een katje. De mannelijke bloemen hebben twee lange meeldraden. Ze hebben een heldergele kleur en geven vorm en kleur aan het katje. De vrouwelijke bloemen zijn groen en de katjes daarvan vallen daardoor minder op. Ze hebben een uit twee vruchtbladen gevormde stamper. Op Terschelling vond ik aan een struikje misvormde bloemen die naar tweeslachtigheid neigden. Aan een onvolledig ontwikkelde stamper (het vruchtbeginsel ontbrak) hadden zich bovenaan twee volledige helmknoppen gevormd.

Belangrijke stuifmeelleverancier

Zowel de mannelijke als de vrouwelijke bloemen produceren nectar. Het nectarium ligt op een uitsteeksel onder aan de voorkant van de bloem. De stuifmeelkorrels hebben drie langwerpige aperturen (tricolpaat) en een oppervlak met een netwerkstructuur, waardoor ze bij de analyse van voorjaars honing goed zijn te onderscheiden van de stuifmeelkorrels van andere planten. De stuifmeelklompjes zijn geel. Het stuifmeel van de Kruipwilg heeft een zeer hoog stikstof- en eiwitgehalte. De plant is daarom ook een van de drie wilgensoorten die op de lijst van hoofddrachtplanten voor Centraal-Europa voor stuifmeel staan. Maar als leverancier van nectar mag de plant er ook zijn. Een analyse van voorjaars honing van Ko Zoet op Terschelling, verzameld door bijenvolken die op de

rand van het natuurgebied De Koegelwieck staan, gaf een aandeel van 84% stuifmeel van de Kruipwilg aan. Echte wilgenhoning, want daarvoor moet er tenminste 70% stuifmeel van de wilg aanwezig zijn.

Bijenbezoek

Als een plant tweehuizig is, is zij voor de zaadzetting geheel afhankelijk van kruisbestuiving. Voor de bestuiving heeft de Kruipwilg echter niets aan de Honingbij, want die is óf georiënteerd op de mannelijke bloemen óf op de vrouwelijke bloemen. Voor de bestuiving moet de plant het van andere insecten hebben.

Ook ander soorten bijen vliegen op de Kruipwilg. In ons land komen solitaire bijen voor die voor hun voedselvoorziening zelfs uitsluitend op de bloesem van wilgen vliegen. Dat zijn Zwartrosse zandbij (*Andrena clarkella*), de Grijszandbij (*Andrena vaga*) en de veel in de duinen voorkomende Grote zijdebij (*Colletes cunicularius*). De laatste vertoont veel gelijkenis met de Honingbij.

Vermeerdering

In de natuur vermeerdert de Kruipwilg zich door zaad en vegetatief door wortelopslag. Tijdens de vruchtrijping vormen zich lange haren aan het steeltje dat een zaadknop met de placenta verbindt. Als de zaden rijp zijn, gaat de doosvrucht door de druk van de haren met twee kleppen open. Het steeltje met haren blijft aan de rijpe zaden zitten waardoor ze gemakkelijk door de wind worden meegenomen en verspreid. De vermeerdering door zaad heeft echter geen grote kans van slagen, omdat de zaadhuid erg dun is en de zaden daardoor heel gevoelig zijn voor uitdroging. Bovendien blijven ze maar kort kiemkrachtig en hebben ze veel licht en een vochtige grond nodig om tot ontkieming te komen.

De plant heeft echter wel een sterke neiging zich vegetatief uit te breiden, in het bijzonder op groeiplaatsen waar het zand in beweging is. Tengevolge van deze vermeerdering treffen we vaak grote oppervlakten van hetzelfde plantentype aan. Evenals andere wilgen laat de Kruipwilg zich gemakkelijk door middel van stekken vermeerderen.

Kruipwilg (*Salix repens*)

A twijg met bladeren; **B** tak met katjes met mannelijke bloemen; **C** mannelijke bloem; **D** stuifmeelkorrel (tricolpaat): 1 polair, 2 equatoriaal, 3 korreloppervlak; **E** tak met katjes met vrouwelijke bloemen; **F** vrouwelijke bloem; **G** misvormde bloem; **H** geopende doosvrucht; **I** zaad.

Praatjes PR

Het overkomt ons allemaal. Je gaat op bezoek bij een jarige en na enige tijd zit je met een flink aantal bekende en minder bekende personen bij elkaar. Het weer houdt niet over en af en toe komt een druipnatte bezoeker binnen, slachtoffer van een spreekwoordelijke plaatselijke bui. Op zich niet vreemd, want in het najaar stuwet het nog zomerswarme zeewater de wolken op tot buienniveau. 'Geen best weertje voor de bijen', zegt buurman belangstellend. Omdat je het goed en wel beseft draait het gesprek om de bijen. Onze troeteldames in die donkere kasten moesten eens weten. Hetzelfde gebeurt in de buurtwinkel. Je kent elkaar allemaal en er is nog tijd voor

336

een praatje. 'Zeg Ko, ik kan geen pot honing aan je slijten, maar ik heb lekkere nectarines en die 'nectar' is vast wel iets voor je'. Opnieuw een gesprek over de bijen. Sla een willekeurig blad open van een subvereniging en je merkt hoe we van elke gelegenheid gebruik maken om over bijen te vertellen. Een prima zaak natuurlijk. Om bijen en de personen die daarmee om (durven te) gaan, u en ik dus, hangt voor buitenstaanders een fascinerend, mystiek, maar ook wel griezelig sfeertje. Men wil graag iets meer weten, maar eng is het wel. Iedereen die op een braderie, markt of open dag met een observatievolkje heeft gestaan weet daarover mee te praten. Vragen, vragen en nog meer vragen. Je hebt bijna geen tijd om een slok te drinken. We noteren de namen van de echt geïnteresseerden en nodigen ze later in het seizoen uit voor een afdelingsavond. In ons bijenmuseum op Terschelling hing ook dit jaar weer het emmertje (zie BIJEN november 2003: 307). Ruim dertig personen en persoonsjes uit alle delen van het land waren zo gegrepen door het wereldje van de bijen dat ze naam en adres in het emmertje achterlieten voor meer informatie. Vanuit Wageningen hebben ze deze inmiddels ontvangen en ook is een vereniging uit hun woonomgeving geïnformeerd. De volgende plaatsnamen kwamen dit jaar in het emmertje tegen: Franeker, Leeuwarden, Gorredijk 2x, Sneek, Heerenveen, Peize, Zuidhorn, Sellingen, Dronten, Gendt (Gld), Zutphen, Doesburg 2x, Arnhem 2x, 's-Heerenberg, Wijchen, Eemnes, Landsmeer, Mijdrecht, Bilthoven, Boskoop, Woerden 2x, Oudewater, Lisse, Oudesluis, Dordrecht, Maasland en Eindhoven.

Onrust op vier hoog

Ook dit jaar weer iets apart met de bijen meegeemaakt. Half juni was er al een jong moertje aan de

leg, en hoe. Een paar weken later waren er zeven raten schitterend belegd en ook in de erboven geplaatste honingkamer waren zes raten broed. Tussen de buien door werd er goed gevlogen op de braam, dopheide, witte klaver en wie weet op wat nog meer. Gelet op al het uitlopende broed en een vage angst voor ruimtegebrek heb ik op de honingkamer een moerrooster gelegd en daarop een broedbak geplaatst met 10 lege raten. Half juli waren de raten in deze bak goed gevuld met nectar en er waren al wat randen met verzegelde honing. Deze imker zag het wel zitten. Omdat de heide snel in bloei kwam heb ik de koningin in de onderste broedkamer gebracht, daarop het moerrooster gelegd en vervolgens een nieuwe honingkamer met vier raten gevuld met honing en zes raampjes voorbouw. Daarop kwam de oorspronkelijke honingkamer met gesloten broed en vier lege raten en tenslotte de broedbak met nectar en randen verzegelde honing. Het was een pracht gezicht Een flat van vier hoog. Half augustus een paar raten uit de bovenbak gelicht om te zien of de nectar al voldoende tot honing was verwerkt, zodat deze bak afgenomen kon worden. Wie schetst mijn verbazing in een paar cellen bultbroed aan te treffen. In eerste instantie denk je aan een tweede koningin, maar het waren maar een vijftien belegde cellen verspreid over twee raten. Voor alle zekerheid de raten een voor een voor de kast afgeslagen met de gedachte dat een eventueel aanwezig tweede moertje zou worden afgestoken. Het bultbroed uit de raten verwijderd en de verzegelde raten afgenomen. Wat is hier aan de hand geweest? Achteraf denk ik dat de bijen op vier hoog, ver verwijderd van de koningin op de parterre, zich moerloos hebben gevoeld. Dat 'moerloze' gevoel werd versterkt door een aantal factoren. Ten eerste werd op twee hoog een honingkamer tussen geschoven met gedeeltelijk voorbouw. Gelijktijdig

was er een periode slecht weer met vrij lage temperaturen waardoor er weinig onderling contact is geweest tussen de bijen in de flat met als gevolg ook weinig uitwisseling van het begeerde koninginfeeromoon. Het ontbreken van open broed op vier hoog zal ook wel een steentje hebben bijgedragen. In voorkomende gevallen zal ik in de toekomst een raampje open broed bovenin hangen, maar dan wel attent zijn op moerdoppen.

Experimenteren

Dit jaar heb ik in de hoofdvolk mierenzuur gebruikt als middel tegen de varroamijt en in de afleggers poedersuiker waaraan knoflookpoeder was toegevoegd. Ik had namelijk nog een restant staan van vorig jaar. In het blad van de Rotterdamse collega's 'Raat voor imkers' lees ik de bevestiging dat imkers graag experimenteren met het toepassen van bestrijdingsmiddelen en -technieken tegen de varroamijt. Volgens Jan Kroon wordt er nog steeds gebruik gemaakt van Taktic met de werkzame stof Amitraz. Bij de bestrijding van de mijt *Acarapis woodi* is dat spul gebruikt met als gevolg een kortdurend succes, maar wat veel ernstiger is het snel ontstaan van resistentie en een hoge concentratie residu in de was. Niet doen dus.

Bestrijdingsmiddel varroamijt met een luchtje

In het boekwerkje 'Varroa bestrijden' samengesteld door PPO-Bijen dat we allemaal enige tijd geleden hebben ontvangen staat vermeld op welke wijze we de varroamijt onder de duim kunnen houden. Niets meer en niets minder, want op bladzijde 6 worden we met onze neus op het feit gedrukt dat we volgens de huidige kennis de varroamijt kwijt kunnen raken door de ontwikkeling van resistente bijen. Bijen die op natuurlijke wijze, zonder invloed van bestrijdingsmiddelen of -methoden, resistentie kunnen ontwikkelen. Zo een resistente Europese honingbij moet dan vervolgens raszuiver worden gehouden. Kortom, dat zal nooit gebeuren, dus ligt de verantwoording bij ons om op een verantwoorde wijze de bijenvolken in leven en de honing eetbaar te houden. Over eten gesproken. Gelijk alle jaren is het nu de tijd van olieballen en flappen. Vorig jaar was er in het dorp Midsland een olieballenactie voor een goed doel, dus werden er een paar zakken ingeslagen. Thuis gekomen werd het lekkers uitgesteld op een schaal en door deze zoetkawk extra plus bestrooid met poedersuiker. Heerlijk allemaal. Helaas, de smaak van de ballen was verre van aangenaam. Wat heet verre van aangenaam, ze waren niet te genieten. Walgelijk van smaak met

bovendien een penetrante geur. Zeker in een slechte kwaliteit olie gebakken was mijn gedachte. Reclameren? Ach, het was een actie voor een goed doel. De ballen verdwenen in de groene container. In de loop van de middag kwamen een stel enthousiaste buurkinderen een bord met ballen aandrigen. (Je voelt je nog jong, maar voor het 'echte' jonge spul ben je een opa). Hebben we zelf gebakken! Opnieuw werden deze rijkelijk bestrooid met poedersuiker, bedankt, bedankt, bedankt! Maar opnieuw bleek het lekkers allesbehalve lekker. Enfin, wat doe je in zo'n geval, bord schoon maken en met onze hartelijke dank retour bureu. De groene container was geduldig. Tijdens de gebruikelijke uitwisseling van nieuwjaarswensen in de kleine uurtjes werd ons bij dezelfde bureu een schaal met ballen voorgehouden. Willen jullie er nog een? Ze zijn lekker hè. Met de moed der wanhoop een bol gepakt. Bliksems, die smaakte best. Eenmaal in bed overdenk je alles nog eens. Dat lukte nog aardig moet ik zeggen en wellicht geïnspireerd door spiritualiën begonnen er om 02.30 uur lichtjes te branden en belletjes te rinkelen. Nee toch! Snel uit bed en naar de keuken. De bus met poedersuiker gepakt en snuiven maar. Het 'Nee toch' bleek 'Ja toch'. Mijn flappen en kostelijke ballen had ik bestrooid met poedersuiker vermengd met knoflookpoeder, te gebruiken tegen de varroamijt weet u nog?. Hoe het in de kast terecht is gekomen is me nog steeds een raadsel. Ik houd het maar op wraak van de bijen. Alternatief was het wel. Ik wens u een smakelijke jaarwisseling en een goed begin.

Het weer in december

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als normaal 44 uren zonneshij, 77 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,4°C.

Decembermaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
1999	N		++	(144)	+ (7,4)
2000	+	(66)	N		+
2001	+	(67)	N	-	(5,8)
2002	-		N		-
2003	+	(64)	N		+(6,9)

Geraadpleegd

Kroon, Jan, Begint eer ge begint, Raat voor imkers 24(5/6): 12 (2002)
 Praktijkonderzoek Plant en Omgeving, Varroa bestrijden 2003: 6
 Ko Zoet, aantekeningen 2004

Frans Janssen, 18 februari 1933 – 23 oktober 2004

Jos Plaizier, voorzitter VBBN

Buiten valt het blad van de boom. De bijenvolken zijn ingewinterd. Frans Janssen, een groot imker, is overleden.

Erelid VBBN

Frans is erelid van onze landelijke bijenhoudersvereniging VBBN. Hij is voor de vereniging heel belangrijk geweest. Van 1985 tot 1999 was hij lid van het hoofdbestuur. Hij begon onder voorzitter Jan Speelziek en vervolgens heeft hij Piet Muntjewerf en Dick Vunderink als voorzitters meegemaakt. Hij was enthousiast lid van allerlei commissies en Frans werd veel gevraagd in het hele land om lezingen te houden over zijn geliefde onderwerp: planten en bloemen als drachtplanten voor bijen.

338

Hij heeft in zijn lange bestuurscarrière onder meer het 100-jarige jubileum meegemaakt en de fusieopgingen van de vijf bijenhoudersorganisaties.

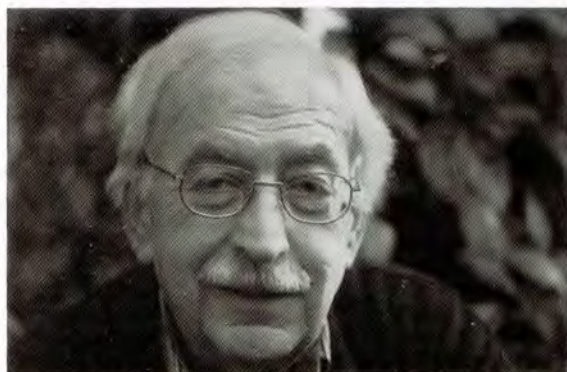
Bij zijn afscheid als HB-lid in de Algemene Ledenvergadering van 1999 wees hij daarop en zei dat we toch vooral de verschillende nestgeuren in de gaten moesten houden. De basis van goed overleg, zei hij, is respect voor elkaar.

Steunpilaar voor het Bijenhuis

Frans was een man die graag praktisch en concreet werkte. Vaak is op hem een beroep gedaan om ergens aan mee te werken of iets te organiseren. Altijd stemde hij daarmee in. Frans was een steunpilaar voor het reilen en zeilen van het Bijenhuis. De cursussen die hij gaf zijn legio. Cursisten waren enthousiast over zijn lesgeven. Zijn afkomst als docent was daarin goed merkbaar. Bij het totstandkomen van de meertalige CD-ROM met informatie over bijenhouden was zijn talenkennis van grote betekenis.

Hij was in tegenstelling tot vele imkers geen strikte individualist. Hij was betrokken. Sterk betrokken op andere mensen.

En hij was geliefd. Bij mijn contacten in het land heb ik gemerkt, dat iedereen Frans kende en met warmte over hem sprak. Frans was geen zakelijke en harde bestuurder. Hij had een open oog en oor voor iedereen om hem heen.

Ik hoop dat Dorien, zijn vrouw, en zijn kinderen kunnen omgaan met de afwezigheid van Frans en dat daarvoor in de plaats gaan komen de goede en mooie herinneringen die we allemaal aan Frans hebben.

*'He is dead, busy bees: he is dead busy bees!
Go tell the sad news to the flowers on the leas;
Go tell the sad news over forest and fell,
He's dead, busy bees, who served you so well!'*

*R.E. Richardson
(Schotman, 5e druk, p 675)*

Herinneringen aan Frans Janssen

Jan Hartgers, mede namens het bestuur en leden van Imkervereniging 'De Korenbloem' Renkum/Oosterbeek e.o.

Op 23 oktober jl. overleed onze imkervriend Frans Janssen. Hij was in imkerend Nederland bij velen bekend als een enthousiast en bevlogen pleitbezorger voor de bijenhouderij en in het bijzonder voor de drachtverbetering en de kwaliteitsverbetering van honing.

Hoe Frans zich in een betrekkelijk korte tijd deze plaats heeft verworven is een opmerkelijk verhaal dat ik u niet wil onthouden.

Het moet eind 70-er jaren geweest zijn dat ik Frans leerde kennen als collega. We waren beiden werkzaam als leraar biologie in het Voortgezet Onderwijs in de Gemeente Renkum, zij het op verschillende scholen. Beroepsmatig had Frans uiteraard enige kennis van de insectenwereld. Bovendien wist hij dat ik al jaren imkerde en voorzitter was van de Oosterbeekse Imkervereniging, maar veel verder ging zijn interesse op dat gebied niet.

Tot die gedenkwaardige dag waarop Frans 'het licht zag'.

Het moet rond 1980 geweest zijn. Alle eindexamenkandidaten hadden hun verplichte scriptie ingeleverd en Frans begon met de tijdrovende beoordeling van de werkstukken. Zuchtend nam hij het zoveelste werkstuk ter hand. Keurig verzorgd met veel illustratiemateriaal; onderwerp: 'Het leven van de honingbij'.

En wat er toen tijdens het lezen gebeurde mag haast wel miraculeus genoemd worden. Frans werd zo geboeid door de inhoud, dat die honingbij met al haar bijbehorende facetten hem niet meer losliet en vanaf dat moment een groot deel van zijn leven ging bepalen.

Het was alsof er een verborgen bron was aangeboord; alsof een lang gekoesterd verlangen haar uitweg vond. Frans spoedde zich naar de bibliotheek en vond een van de in het literatuurlijstje vermelde bronnen. Was het Groenveld, Speelziek, Van Gool? We weten het niet, maar wat zeker is: Frans begon te lezen en hield niet meer op. Toen herinnerde hij zich die imkerende collega en nam contact met me op. Mijn graag gegeven advies was: word lid van de Renkumse Imkervereniging en ga cursussen volgen. En vanaf die

dag begon de bal te rollen en had ik er een enthousiast imkervriend bij. Als mentor had ik geen zware taak. In hoog tempo volgde hij de noodzakelijke beginners- en gevorderdencursus en pakte het imkeren zo goed op dat beginnersfouten nauwelijks voorkwamen.

In 1981 lid van 'De Korenbloem'

In die periode leidde de vereniging een wat slapend bestaan. Daardoor ontwaakte in Frans al spoedig de verenigingsmens, getuige het feit dat hij op 15 december 1982 als voorzitter werd gekozen. Hierna volgde een steeds hechtere samenwerking tussen de Oosterbeekse en de Renkumse imkers, die uiteindelijk leidde tot een fusie op 27-12-1989 onder de naam Imkersvereniging 'De Korenbloem' Renkum/Oosterbeek e.o., met als nieuwe voorzitter Frans Janssen.

In rap tempo volgden nu andere opleidingen o.a. leraar bijenteelt en honingkeurmeester. Op bestuurlijk vlak zette hij er ook flink de vaart in: lid Groepsbestuur Zuid-Veluwe, gevolgd door Hoofdbestuur lid VBBN met als speciale taak Drachtplantencommissie.

Opmerkelijk was gaande deze snelle ontwikkeling dat de belangstelling van Frans steeds sterker uitging naar de bestuurlijke kant en met name vooral in de richting van onderwijs en voorlichting.

Het praktisch imkeren heeft hij steeds met passie en succes beoefend, maar zijn grote liefde lag toch vooral in het overbrengen van kennis en enthousiasme op anderen. Met talloze dialezingen over insectenbestuiving en biotoopverbetering heeft Frans velen geboeid en vaak tot handelen aangezet.

Ik weet niet of die leerling van toen ooit geweten heeft welke grote invloed haar werkstuk onbedoeld heeft gehad op het leven van Frans en zeker ook op dat van zijn echtgenote Dorien. Want dat moet met grote nadruk gezegd worden: Dorien gaf Frans alle ruimte om die ontwikkeling door te maken en ze steunde hem daarbij in hoge mate.

Onze vereniging 'De Korenbloem' heeft daarvan vele jaren de vruchten geplukt. Op voortreffelijke wijze heeft Frans meer dan twintig jaren onze vereniging als voorzitter leiding gegeven. Helaas dwong een ernstige ziekte hem onlangs al zijn activiteiten uit handen te geven. Veel dank zijn wij hem verschuldigd. In onze herinnering zal hij blijven voortleven als een aimabel mens, met grote aandacht voor de ander, en als een goede vriend.

Mijn problemen met het verenigen

December is een goede maand om terug te kijken. Terugkijken op een jaar imkeren. We gaan allemaal op verschillende wijzen met onze bijen om. Toch blijven er activiteiten die elke imker moet/wil verrichten. Neem bijvoorbeeld het verenigen van volken.

Ik wil mijn bijdrage in BIJEN afronden met een verhaal over mijn problemen met het verenigen. Ik was er zo mee bezig, dat ik er van droomde. In deze laatste bijdrage van mij in BIJEN wil ik u mijn droom, de volgende parabel, niet onthouden!

Ik had vijf volken op m'n stand staan die allemaal goed vlogen. Toch was er een groot verschil tussen deze volken.

340

Een groot volk was erg actief. De bijen waren op vele plaatsen in mijn tuin te vinden. Geen wonder; het volk was groot en sterk.

Een wat kleiner volk blies haar partijtje ook mee. Niet zo nadrukkelijk als het grootste volk, maar toch duidelijk aanwezig.

Daarnaast waren er drie kleinere volken, met weliswaar actief vliegende bijen, maar ze konden toch niet helemaal een vuist maken tegen de twee andere volken.

Ze misten teveel aan sterkte. Als je alle volken goed bekeek viel op dat ze vooral bevolkt werden door (oudere) vliegbijen. Jonge bijen en broed was er bij alle duidelijk minder. Geen goed teken! Er moesten nieuwe bijen bijkomen. Elk volk had ze hard nodig.

In de kasten ging het zo z'n gangetje. De koningin presideerde temidden van haar hofstaat. Er waren wat bijen die zich om deze 'bestuurders' bekommerden, maar hun aantal was (te) gering. De werksters vlogen lekker, maar het was niet direct hun probleem hoe het daarbinnen in de kast ging. Af en toe was er wel eens een bij die tot de hofstaat toe wilde treden, maar met zo weinig kandidaten werd het slecht besturen.

Ik moest dus ingrijpen!

Volk een en twee verenigen? Ik zou dan een groot

volk met veel bijen krijgen. En hopelijk zouden dan meer bijen bij de hofstaat willen gaan behoren; er waren nu toch immers veel meer gegadigden. Maar wat moest ik met de andere drie volkes? Die kon ik niet aan hun lot overlaten, ook al wilden ze niet graag verenigd worden met de grotere twee. Ze zouden dan hun knusse groepje moeten opgeven en meedoen in een groter geheel en niet echt nog opvallen. Alhoewel: de meeste vliegbijen van deze volkes hadden er niet zo'n probleem mee, ze voelden zich toch al verwant met de andere bijen: ze lazten hetzelfde blad.

Dus een gesprek als imker met m'n twee grotere volken. 'Beste bijenvriendinnen van mij, hoe lossen we dit probleem op?'

Er werd besloten tot een koninginnen- en hofstaatberaad. Ik zou de uitslag wel horen. En ja, na een paar dagen legde ik vol spanning mijn oor tegen de kasten en ... de hoge dames wisten het antwoord. 'Baas, geen probleem!' 'We zijn niet van die baasspelers, met inspraak kom je verder' 'Een ieder mag z'n eigen specialiteit houden. Graag zelfs. Dat

maakt ons grote volk juist aantrekkelijker.' 'Wel willen we dat alle bijen zich onder een hofstaat schikken. Wij kunnen ons dan als groot volk op de dracht storten en ongetwijfeld zijn er ook andere voordelen te halen.' 'We hoeven ons dan niet meer bezig te houden met kleinkastelijk geneuzel of het proberen elkaar vliegbijen af te vangen.' 'We hopen ons samen beter te kunnen verdedigen tegen allerlei aanslagen op ons volk door de boze buitenwereld.'

Toen ik dit hoorde was voor mij de pijn uit de lucht. Ik heb de vijf volken verenigd. Er zijn wel een paar bijen weggevlogen. Waarheen? Geen idee! Er kwamen er echter ook bij! Wel weet ik dat de beste bijen gebleven zijn. Net na de vereniging gaf het nog wel wat gekibbel op de vliegplank maar door verstandig leiderschap van de hofstaat kan ik trots zijn op mijn supervolk.

Imkers in Nederland, dromen jullie ook wel eens zo'n parabel?

Voor u allen een wijs bijenjaar toegewenst.

Foto: P. van Schaik.

Opleiding leraar bijenteelt

De commissie onderwijs start begin april 2005 weer een opleiding tot leraar bijenteelt. De opleiding bestaat uit een A- en een B-gedeelte. Voor elk deel wordt één cursusjaar gereserveerd. Zie voor toelatingseisen en meer bijzonderheden de publicatie in het maandblad van september 2004.

Inhoud van de cursus

De A-cursus zal naar verwachting 60 lesuren bevatten: 36 uur theorie en 24 uur praktijk. Daarnaast moet gerekend worden op 20-25 uren zelfstudie.

De modules van het A-gedeelte zijn:

vakdidactiek, biologie van de honingbij, werken met

bijen, bijengezondheidszorg, bijenproducten, bijen en milieu.

Voor het A-gedeelte moet gerekend worden op een financiële bijdrage van circa €380,- per cursist.

Aanmelding

Voor meer informatie over de inhoud van de cursus kan men bij het secretariaat van de VBBN een brochure aanvragen. Hier zijn ook de aanmeldingsformulieren te verkrijgen.

Secretariaat VBBN, postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317-42 24 22, fax 0317-42 41 80, E: vbbn@vbbn.nl.

Rik Oldeven

Het huis uit

*Bij het afscheid al zijn ze
de regels van het huis vergeten
en vliegen er op los.*

*De eigen tuin voorbij is daar
het licht, de lucht, de wijde
en 's avonds laat het bos.*

*Ze zijn een beetje bang
en hangen aan elkaar,
zodat opnieuw de vrijheid uitloopt
in de wetten van de tros.*

Ben je een imkervader, dan lees je in bovenstaande tekst eigenlijk niet veel meer dan het verslag van een zwermontwikkeling. De zwerm gaat de deur uit die ze meteen ook niet meer weet terug te vinden. Het gevlieg is aanvankelijk niet van de lucht. Na verloop van tijd hangt de zwerm op een tros.

Ben je naast imkervader ook vader van bv. een dochter die na haar eindexamen aankondigt te willen gaan studeren in bv. Groningen, dan lees je in bovenstaande tekst ook het verslag van haar vertrek uit de ouderlijke woning. En daarin speel je als vader een toch wat tragische rol. Je staat ervan versteld hoe snel en gemakkelijk ze zich van het vertrouwde adres losmaakt terwille van die onnoemelijke vrijheid die voor haar ligt. En daar heb je dan zorg over en verdriet van.

Maak je niet dik! Er zijn er meer die in Groningen gaan studeren en die ook allemaal zo'n vader hebben. Al snel hebben ze elkaar gevonden en maken afspraken hoe het best te overleven. Vooral dochters zijn daar goed in. Ze raken over hun vaders weliswaar nooit uitgepraat, maar hebben hem feitelijk niet meer nodig. Ze hebben elkaar. In de zwerm, in de tros, in de veiligheid daarvan: een schaars artikel in onze huidige samenleving.

*Ik heb de afgelopen jaren in de rubriek *Cursief* vaak geprofiteerd van de door mij waargenomen overeenkomsten tussen het bijenvolk en de mensenmaatschappij. Daarover schrijven was me een genoegen. Omdat u als lezer mij daarbij nauwelijks iets in de weg gelegd hebt, ga ik ervanuit dat dat genoegen wederzijds was. Daarom: wellicht tot later met iets anders.*

Bijenteelt op de Centraal Anatolische hoogvlakte (2)

Leen van 't Leven

In een vorig artikel beschreef Leen van 't Leven een gedeelte van het onderzoek dat nodig was voor het uitvoeren van zijn missie voor de Kamer van Koophandel en Industrie van Sivas. De taak was een haalbaarheidsonderzoek en een koninginnenteeltprogramma. Maar zoals het meestal gaat in dit soort missies draait het op iets anders uit. Een rapportage.

Bijenhouders op de Anatolische hoogvlakte rond Sivas werken met een kruising van *A.m.anatoliaca* en *A.m.caucasica*. De volken komen na de winter langzaam op gang en bereiken in de zomer hun maximale ontwikkeling. Voor de hoogvlakte is dat perfect omdat er voor die tijd weinig extra's te halen is. Eind mei, begin juni begint de natuurlijke begroeiing in de bergen volop te bloeien en geeft tot eind augustus dracht. De imkers reizen in mei naar de bergen en blijven daar bij hun volken kamperen. Ze controleren hun volken iedere week volledig op zwermcellen en doen zo aan zwermverhinderend. Het resultaat is weinig verjonging en vaak oude, weinig vitale koninginnen. De oplossing voor hun probleem met koninginnen is dus eerder een verandering in het zwermverhinderingsmanagement dan een koninginnenteeltprogramma. Overigens vinden de imkers zelf dat dat niet hun grote probleem is. Het is een probleem dat het ministerie van landbouw en de wetenschappers belangrijk vinden. Zijzelf vinden het bestrijden van de varroamijt en enkele ziekten een groot probleem. Ook het behouden

van goede standplaatsen voor de bijen is een grote zorg voor hen.

Amitraz en Perizine

De varroamijt wordt meestal bestreden met Amitraz vlak voor de winterzit. Imkers die met hun bijen naar de kustgebieden reizen om daar te overwinteren behandelen in het voorjaar nogmaals. Amitraz is een middel met ongewenste residuen dat in Europa verboden is. Tevens hebben sommige imkers twijfel over de werking wegens vermeende resistentieverschijnselen en wisselen dan af met Perizine. Ook al een middel met ongewenste residuen en verboden in Europa. In het voorjaar wordt door de meeste imkers een voorzorgbehandeling tegen Amerikaans vuilbroed gegeven met het antibioticum oxitetracycline. Imkers die naar het Middellandse Zeegebied reizen, waar volgens hen de winterbroedstap korter is en de kans op infectie groter, behandelen ook in de herfst tegen AVB. Het is duidelijk dat imkers die in de winter op de hoogvlakte blijven minder bestrijding toepassen. Zij moeten dan wel meer voeren en de volken beschermen tegen de snerpande noordenwind bij dertig graden onder nul. De volken worden dan in een schuurtje geplaatst. Ook wel worden de verkleinde vliegopeningen met een plank beschut tegen sneeuw en wind. Met een extra dekbed boven op het ratenest kunnen de volken het klimaat overleven. Een extra zorg vormen de bijenstandplaatsen. Imkers in de provincie Sivas hebben ongeveer 135.000 volken. In juni stromen de beschikbare berggebieden vol met bijenvolken. Van imkers uit het Zwarte Zeegebied of elders komen er nog eens ruim 50.000 volken bij. Op plaatsen ontstaat dan een te hoge concentratie bijenvolken waardoor er te weinig geoogst kan worden. Dat lokt bijvoeren en dus vervalsing van het product honing uit. Provinciale autoriteiten beginnen nu een vergunningensysteem in het leven te roepen.

2.500 ton

De totale productie in de provincie bedraagt ongeveer 2.500 ton honing. Zoals al eerder gemeld bestaat een groot deel van de oogst, nu ongeveer 70%, uit raathoning en wordt ook als zodanig verhandeld. Er is een bedrijf in de stad Sivas die 1.500 ton slingerhoning kan verwerken. Ook al zou – in plaats van 30% – 50% van de honing als slingerhoning beschouwd worden dan nog zou een nieuwe verwerkingsinstallatie niet

342

Straatverkoop van raathoning. Foto's: L. van 't Leven

Raathoning in vitrinekast bij een winkel.

nodig zijn. Voor de imkers is het natuurlijk gunstig als er in de provincie een tweede installatie komt waardoor er kans op concurrentie ontstaat. Om de kwaliteit van de honing vast te stellen zijn een achttal monsters verzameld die door drs. Jaap Kerkvliet geanalyseerd

zijn. Buiten de twee hotelverpakkingen, waarover reeds gerapporteerd werd, dus zes monsters van imkers. Alle monsters hebben een laag vochtgehalte ruim beneden de 18%. Op basis van een zeer laag pollengehalte worden drie monsters verdacht van bijmenging met isomeroze of glucose/maltose siroop. Meting van de optische rotatie en elektrische weerstand wijst een van de drie als zeker vervalst aan. Een tweede blijft ernstig verdacht. De derde wordt vrijgesproken. Een vierde monster lijkt goed maar vertoont zetmeel van tarwe. Dit kan liggen aan bijvoeren, maar er zijn heel wat andere oorzaken mogelijk zoals het onhygiënisch bewaren van de honing in open vaten. Twee monsters zijn puur met een hoog percentage pollen van *Astragalus sp.*

Uw rapporteur heeft uiteindelijk een aantal trainingen verzorgd in de steden Sivas en Zara waarin het zwaartepunt lag op de honingkwaliteit en op de ecologisch verantwoorde bestrijding van de varroamijt en enkele ziekten. Zaken als koninginnenteelt en de noodzaak om de belangen te bundelen in een organisatie werden natuurlijk ook aan de orde gesteld.

343

advertentie

Voor een geneesmiddelenonderzoek (afkorting: PVB/0011) zijn we op zoek naar

Mannen en vrouwen (18 jaar of ouder) die allergisch zijn voor bijensteken

Dit onderzoek betreft een nieuw geneesmiddel dat ontwikkeld is voor de behandeling van allergische reacties bij bijensteken.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Dr. H. de Groot, Ac. Ziekenhuis, Rotterdam; Dr. Roovers, Tilburg; Dr. Pieters, Helmond; Dr. Bruggink, Haarlem en Dr. Hadderingh, Purmerend.

Voorafgaand aan het onderzoek vindt een medische keuring plaats. Tijdens het onderzoek wordt u of met een al bestaand middel ofwel met het nieuwe geneesmiddel tegen uw allergie behandeld. Het lot bepaalt welke behandeling u zult ondergaan.

De behandeling duurt tot en met de zomer 2005. Aan het eind wordt naar de effectiviteit van de behandeling gekeken door middel van een opzettelijke bijensteek, in een veilige omgeving (op de dagbehandeling van een ziekenhuis).

Als de behandeling effectief blijkt te zijn, betekent dit dat u bij een toekomstige bijensteek veel minder kans op een algemene allergische reactie heeft.

Voor dit onderzoek komt u in het begin wekelijks, daarna één keer per maand naar uw allergoloog. Er zijn minimaal 14 bezoeken noodzakelijk.

Per bezoek aan de arts wordt €25,- vergoed ter dekking van de (reis)kosten. Bij grote afstanden wordt dit bedrag aangepast.

Het ondergaan van de bijensteek wordt vergoed met €100,-.

De reiskosten worden eveneens vergoed.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met: Bureau *Special Secretary Service*, tel.: 0297 – 231249

De laatste bijdrage in deze rubriek 'onderlijke Waarnemingen' komt van Peter Elshout. Hij vertelt over de hereniging van een volk met haar oude koningin: en mooi verhaal!

De imker wikt, maar het bijenvolk beschikt

Ik heb als teler van koninginnen de gewoonte, misschien voor sommige imkers wel een luxe, om ieder jaar al mijn 25 à 30 volken van een nieuwe jonge F1-koningin te voorzien. (Een uitzondering hierop zijn de volken met een KI-teeltkoningin: indien ze heel goed is mag ze twee seizoenen meedraaien). Deze jaarlijkse uitwisseling van koninginnen vindt plaats tijdens de lindendracht. Om beschadiging aan de raten door het wegbreken van redcellen tot een minimum te beperken worden de oude koninginnen niet meteen tussen duim en wijsvinger genomen, maar in een gazen kooitje opgesloten en tussen de raten gehangen. Negen dagen later hebben de volken geen open broed meer. Dan worden alle raten grondig nagekeken en de spaarzaam aangezette redcellen worden weggebroken. Dit doe ik tussen dag 9 en 12 ná de opsluiting, want na de twaalfde dag lopen de aangezette redcellen uit! Ik kies hiervoor wel een dag met goed vliegweer. Vervolgens kan de jonge, bevruchte koningin achter suikerdeeg worden ingevoerd. De oude koninginnen worden nu

uiteraard verwijderd.

Om niet bij ieder volk twintig ramen na te hoeven kijken, worden de koninginnen al tijdens de volle voorjaarsdacht tussen twee roosters geplaatst. Voor alle zekerheid controleer ik dan wel negen dagen later beide broedbakken op zwermcellen, je weet maar nooit! Bij het wisselen van de koninginnen bespaart dit veel werk en ongemak, mede omdat de dan broedloze bijen minder vriendelijk kunnen reageren.

Te goed om te liquideren

Enige jaren geleden kon ik het niet over mijn hart verkrijgen om één van de te vervangen koninginnen hardhandig tussen duim en wijsvinger te nemen. Ze had een volk dat in alle opzichten boven alle andere volken uitstak. Ook was er tijdens haar eenzame opsluiting geen enkele redcel aangezet. Ik heb haar daarom ingevoerd in een van de ontmoerde Apideabevruchtungskastjes. Wie weet had ik haar misschien nog nodig?

344

De zwermkieps op de Apideakastjes om de zwerm uit deze onmogelijke positie weg te halen. Foto: P. Elshout

Toch nog iets vergeten?

Twee dagen later ging het volk van die goede koningin, die ik gratie had verleend zwermen. Zou ik toch een dop hebben laten staan? Op zo'n moment loop je over van zelfverwijt. De indrukwekkende zwerm ging niet ergens in mijn tuin aan een boomtak hangen maar streek neer op vier Apideabevruchtungskastjes, die daar stonden opgesteld. Overrompeld en niet goed raad wetend met de door deze bijen gecreëerde situatie, zette ik op de Apideakastjes een grote zwermkieps, in de hoop dat de bijenmassa daar zou intrekken. De avond van diezelfde dag sloeg ik de zwerm terug op het volk waaruit ze was vertrokken. De volgende dag kon ik het volk grondig inspecteren om te kunnen achterhalen wat er was mis gegaan.

Kidnapping: democratisch besluit of toeval?

Alle ramen van de broedbakken van dat volk, nu twintig stuks, werden één voor één grondig met opzittende bijen en ook zonder bijen geïnspecteerd. Waar was de gemerkte en geknipte jonge koningin? Of zou er een onbevruchte redcelkoningin in het volk rondlopen?

Ik vond geen van beiden, maar wel de oude koningin van het jaar ervoor, die topmoer die om haar uitzonderlijke eigenschappen gratie had gekregen. Waardoor zouden de bijen haar hebben gevonden en waardoor besloten ze massaal haar terug te halen? Waren het haar dominante geurferomonen? Of was het louter toeval. En... waar was die jonge ingevoerde moer gebleven?

Ik heb de 'oude dame' met het nodige respect in haar volk achter gelaten en de kast stilletjes gesloten.

Vreemd genoeg had het volk het voorjaar daarop d.m.v. een stille moerwisseling een andere koningin. En de 'oude dame' had nog wel zo'n schitterend broednest toen ze met haar volk werd ingewinterd. Foto's van dit wonderlijke voorval houden de herinnering aan deze belevenis in stand.

Reactie van Hayo velthuis

Dit is een pracht van een wonderlijke waarneming: prachtig, omdat je je zo graag wilt kunnen voorstellen hoe een koningin kan terugkeren, en tegelijkertijd is het niet alleen raadselachtig hoe het gebeurt, maar ook zo zeldzaam dat je het haast nooit meemaakt.

Bovendien krijgen we in een helder en beknopt bestek een mooie bedrijfsmethode te lezen waarmee het zwermen wordt voorkomen. Tenminste, als alles gaat zoals je denkt dat het zal gaan. Ik moet eerlijk bekennen

dat ikzelf nogal eens een dop over het hoofd zie en daar dan de rekening voor gepresenteerd krijg, dus daarover zal ik het niet hebben. Wat ik wel kan meedelen is dat iets soortgelijks mij ook eens is overkomen.

Twee keer teruggelopen

Ik had net als Peter met behulp van een rooster het broednest in twee delen gesplitst en een goede week later een veeger gemaakt. De bak met de koningin erin was in een kast gezet naast het volk waar het van was afgenomen. De moer was het jaar ervoor al gemerkt en geknipt. Een goede week later, bij de controle op redcellen, vond ik in het hoofdvolk dezelfde gemerkte moer en geen doppen; die zaten wel in de veeger. In eerste instantie dacht ik een stomme fout te hebben gemaakt, misschien had de moer op het tussenliggende rooster gezeten en had ik haar aanwezigheid in de veeger nadrukkelijk moeten controleren. De moer werd overgezet in de veeger, mijn plannen hadden een week vertraging opgelopen. Tot mijn verwondering zat ze een week later wéér in het hoofdvolk. Hoe kon dat nou? De tweede maal was ze in een moerhuisje ingevoerd in de veeger, en dat moerhuisje was het bewijs dat ik niet tweemaal al slaapwandeland aan het imkeren was geweest. Ik veronderstelde daarom dat ze beide keren was teruggelopen via de balken waarop de twee volken samen stonden. Mogelijk samen met een deel van de bijen in de veeger? Mijn ervaring op dit punt is intussen wel aanzienlijk simpeler dan wat Peter meemaakte.

Sterk volk

Het volk van Peter zwermde, terwijl er geen doppen aanwezig waren. Bovendien zette het zich juist neer op de Apideakastjes waarin hun moer zich bevond, terwijl er veel meer groepjes Apideakastjes in Peter's tuin aanwezig waren, en waar bovendien voldoende geschikte boomtakken zijn waar ze konden gaan hangen. Twee raadsels dus.

Naar ik aanneem was de zwerm drift er al eerder. Het was ongetwijfeld een zeer sterk volk, dat verandert niet wanneer je er de moer uithaalt. Peter controleerde bij die gelegenheid de bak aan de andere zijde van het rooster op redcellen maar vond ze niet. Logisch eigenlijk, want in een moergoed volk reken je meer op zwermcellen. Zijn er geen belegde doppen aan de andere kant van het rooster, dan komt daar toch wel voldoende koninginnenferomonen om de bouw van redcellen nog een aantal dagen tegen te houden. En daarna kan het niet meer gebeuren, want er is daar geen geschikt jong broed meer.

Fysiologische aanpassing

Twee dagen nadat de oude moeder was weggenomen en de nieuwe werd ingevoerd, zwermt het volk alsnog. Het gebeurt wel dat zeer sterke volken waar je de moeder hebt afgehaald gaan zwermen, voordat er een jonge moeder is uitgelopen. Zo'n zwerm slaat dan terug. Ik heb het idee dat het volk zwermde met de ingevoerde jonge moeder, want na twee dagen is ze natuurlijk al uit haar kluisje bevrijd. Maar misschien was zij nog niet ten volle geaccepteerd? En zeker is dat ze niet de hoeveelheden koninginnenferomoon produceerde die passen bij een groot volk, ze kwam immers uit een klein bevruchtingsvolkje en kan in twee dagen nog niet fysiologisch zijn aangepast aan haar nieuwe volk.

346

Ik denk dan ook dat de aanwezige zwermdrift het volk naar buiten heeft laten gaan. Misschien stimuleerde die andere, jonge koningin het volk ook nog? Daarover vinden we niets in de literatuur. Maar deze nieuwe jonge koningin was geknipt en zal dus ergens voor de kast terecht zijn gekomen.

Geen toeval meer

De nu echt moederloze zwerm gaat zich dan zetten op de Apideakastjes. Normaliter slaat de zwerm dan na enige tijd terug. Zou het louter toeval zijn dat de zwerm zich vervolgens gaat zetten op de Apideakastjes? Eerlijk gezegd durf ik niet te beweren dat die zwerm-bijen er gingen zitten vanwege hun oude moeder. Wanneer je een veger maakt zie je weliswaar dat er enige dagen vliegverkeer is van de veger naar de oude plaats, met meestal als gevolg dat de veger zwakker wordt, omdat ingevlogen bijen de veger verlaten en naar het hoofdvolk terugvliegen. Maar misschien zijn er ook wel jonge vliegbijen die zich heroriënteren? En die zouden dan bepalend kunnen zijn geweest voor het feit dat de zwerm, uit die talloze plekken waar de zwerm zou kunnen hangen, nou net die ene groep Apideakastjes uitkoos. Tenminste, als Peter samen met de koningin ook wat werksters in het Apideakastje heeft gedaan. Ik ken Peter's tuin, deel dan ook zijn verbazing. Dit kan geen toeval meer zijn, denk je. Maar de verklaring die ik er dan voor geef is ook maar uit de duim gezogen.

Verbazingwekkende verrassingen

Dan komt het vervolg. De oude moeder, die ongetwijfeld in haar kleine Apideakastje evenmin al is aangepast, ruikt het stertselen van de zwerm, zodra die zich neerzet op en om haar kastje. Ze loopt naar buiten en wordt door haar eigen werksters herkend. Het is niet een vreemde moeder die zou door de werksters worden afgestoken.

Wat gebeurde er intussen met de andere Apideakastjes? Hier bleven de moeren binnen! Ze lokten nog wat van die vreemde werksters aan. Er is dus blijkbaar een wederzijdse herkenning geweest, waardoor de koningin zich bij haar eigen werksters heeft kunnen voegen. En dan komt Peter, die denkt dat zijn geselecteerde jonge moeder nu al wegvliegt. Hij schept de zwerm en zet hem terug in de eigen kast. Wanneer hij dan op zoek gaat naar de over het hoofd geziene doppen, is de jonge moeder verdwenen, de oude is er voor in de plaats gekomen en hij vindt helemaal geen doppen; geen jonge, geen gesloten en geen uitgelopen doppen. Het lijkt wel een bizarre droom, maar bij nader inzien ook vol verbazingwekkende verrassingen.

Nu denk ik, dat verschillende imkers zich zullen melden met net zoiets. Denk erom, ik zou in de meeste gevallen zeggen (of denken) dat er natuurlijk ergens een dop moet hebben gezeten, een volk zwermt niet zomaar. Maar ik ken Peter, dat maakt een wereld van verschil.

Deze rubriek gaat stoppen; drie jaar is mooi geweest. Ik wil u, lezer, bedanken voor de brede diversiteit van uw inzendingen; de wonderlijkste verhalen hebben de revue gepasseerd! U heeft de imkers laten meegenieten van deze verwondering, van uw vragen en verrassingen.

Maar vooral wil ik Hayo Velthuis bedanken voor zijn bijdragen. In zijn reacties heeft hij ons steeds weer kunnen prikkelen om mee te zoeken naar oplossingen of verklaringen; in alle bescheidenheid, met een combinatie van nuchtere kennis en open aanstekelijk enthousiasme.

Hayo, we hopen in BIJEN nog vaak te mogen genieten van je bijdragen en reacties.

Astrid Schoots.

Bijzonderheden

Van de heer A. Kooij uit Uithuizen kregen wij de volgende raadseltjes toegestuurd.

Zeg het maar ...

1. Het zoemt en het vliegt naar de kerk.
2. Het zit ook bij bijen aan de voordeur.
3. Het is een klap in het gezicht van jonge bijen.

1. Een bijgelovige, 2. Een bijgelovige, 3. Kinderbijslag.

Biologisch Dynamisch imkeren anno 2004

Wim van Grasstek, Werkgroep BD Bijenteelt

Welke impuls ligt ten grondslag aan deze wijze van imkeren? Laat ik u het volgende antwoord geven: het BD imkeren is voor mij de enige manier om naar het heden te kijken en de immen (bijen) te behouden voor de mensheid. Ik zal in dit overzicht telkens over immen spreken in plaats van bijen, omdat dit woord meer inhoud geeft aan de totaliteit van het wezen van het bijenvolk.

Zo'n 25 jaar geleden heb ik mijn eerste zwerm gekregen in een korf en van deze ene zwerm stamt mijn huidige stal immen af, die zo schommelt tussen de 35 en 60 volken. Eind jaren '80 had men het in de Biologische Dynamische (BD) bijenteelt al over natuurlijk imkeren en mijn interesse was gewekt. Hoezo natuurlijk imkeren? Dat doet toch elke imker. Maar helaas moest ik constateren dat het tegenovergestelde waar was. Alle beleving en waarden die zo belangrijk zijn voor een gezonde en vitale imme werden en worden met voeten getreden. Al lang voor de komst van de varroamijt en de verarming van de drachtgebieden was er een teruggang in de vitaliteit van de immen. Ik zal u hiervan een paar voorbeelden noemen waar ik later nog op terug zal komen.

Ten eerste, het gebruik van kunstraat dat een zegen leek maar echter grote gevolgen heeft voor de imme als zodanig. Zeker als tevens de natuurlijke afstand tussen de raten ook nog geweld wordt aangedaan door een grotere tussenruimte.

Ten tweede, dat de jonge moeder niet meer in haar eigen volk opgroeit en vaak kunstmatig bevrucht toch volwaardig door de mens wordt bevonden; de imme oordeelt echter anders.

Ten derde, dat alle honing van de imme wordt weggenomen en deze er een surrogaat voor terugkrijgt. Ook het verenigen voor de winter is een regelrechte ramp voor een goede winterzit.

Als laatste is er de verbinding die elke imker met zijn immen moet aangaan. Hierin ligt een heel grote betekenis en toekomst voor de huidige imkervader/-moeder.

Terug naar de kunstraat. Het leek een prachtige vondst en er is ontegenzeggelijk heel veel bekend geworden door van de vaste bouw (korf) op de mobielbouw (kast) over te gaan. We hebben dus veel geleerd en kunstraat is gemakkelijk in gebruik, maar dat wil echter niet zeggen dat recht wordt gedaan aan de

immen. Door gebruik te maken van kunstraat kan men immers naar hartelust en eigen inzicht raten wisselen waar men maar wil. Echter, elke imme bouwt haar eigen skelet (de raten) van een lichaamseigen substantie n.l. de was, en iedere imme heeft haar eigen vorm en bouwt in een eigen ritme en naar behoefte. Deze vorm, die eenheid, daar moet men vanaf blijven, althans niet de raten wisselen naar willekeur. Laat ze op hun eigen plek.

Skeletbouw

Als je de imme als een eenheid ziet, als een geheel met een skelet (de raten), begrijp je wat het teweeg brengt, als je de raten willekeurig of met een bepaald (imkers-)doel rangschikt: het is manipuleren met de wil en de geest van de imme.

Dat daarnaast ook de natuurlijke bijenafstand niet ter harte wordt genomen, is des te kwalijker: de enige juiste afstand tussen de raten is hun eigen afstand n.l. 35 mm hart op hart van de raten en niet de in de hedendaagse Nederlandse imkerij gebruikte 38,5 mm hart op hart. Het is een erg bij-onvriendelijke afstand. Denkt u alleen maar eens aan het warmteverlies (of beheersing) dat zeer snel optreedt bij plotselinge koude of storing. Bij de natuurlijke bijenafstand sluiten de bijen de straat af, ze zitten met de ruggen tegen elkaar, bij de grotere bijenafstand moet er nog een 3de bij tussen om de warmte vast te houden. Dit is zo'n 30% van het aantal bijen. Dan hoeft ik u verder niet te vertellen wat dit betekent voor de voorjaarsontwikkeling en de beheersing van de varroamijt, die immers gebaat is bij een minder goede warmtehuishouding. Gebruikt men dan in het voorjaar ook nog de methode om het volk ruimte te geven door middel van een bak boven het volk te plaatsen in plaats van eronder, dan mag men zich er ook niet over verbazen dat er immen zijn die zich verweren, die steken. Op

De ontwikkeling van de stokast. Foto's: W. van Grasstek.

deze volken zou men eigenlijk zuinig moeten zijn, die bezitten nog een stukje eigenheid. De imme moet haar lichaamsvorm (ruimte) kunnen beheersen en bewaren, dit gaat alleen als ze van boven naar beneden kan bouwen en niet onder stress gestuurd wordt. Ook in de ontwikkeling naar de zwermperiode toe heeft elke imme haar eigen ritme en moment. Ook hier geldt de wet van het geheel, dus met darren, die in elke imme naar eigen behoefte worden verzorgd. Dat kan alleen in natuurbouw. Ik geef de imme de ruimte voor darrenraat, omdat de darren in deze periode eigenlijk de huid van de imme vormen en de aanmaak tevens de barometer is voor een harmonisch organisch geheel. Als de immen onder deze omstandigheden naar het zwermen kunnen groeien, ontstaat er toch iets heel anders dan wanneer de imme op een haar volslagen verkeerd moment tot een splitsing wordt gedwongen.

348

De zwerm

De zwerm (= de geboorte van een imme) draagt een koningin met zich mee die geboren is in een eigen lichaam (raat) uit een eigen cel (baarmoeder). Zij bezit een kwaliteit, een vuur en licht waarmee de bijen zich verbonden voelen. Dit uit zich nog sterker als de zwerm wordt gehuisvest in een open ruimte (korf, kast) met raampjes zonder kunstraat. Daar de kunstraat de zwermtros in schijven deelt, wat de communicatie binnen de tros aanzienlijk beïnvloedt. Wij kunnen hierbij met onze hedendaagse methode van redcellen en kunstzwermen niet in de buurt komen, laat staan het evenaren. Het is al heel lang bekend, dat zwermen een veel betere start maken dan afleggers of vegers. Deze missen het vuur, de verbondenheid met de

Lokkorven om zwermen te vangen voor gebruik in eigen bijenstand.

koningin. Die komt bij vegers en afleggers veel later tot stand, pas als de koningin door haar eigen broed in alle stadia is omringd. Dat men kan profiteren van de mogelijkheden die de natuurlijk zwermende imme biedt, zien we ook in het geval van het invoeren van vreemde, vaak KI-bevruchte moeren met de meest prestigieuze kwaliteiten. Het blijft een hachelijke onderneming om een volslagen vreemd element in het bijenlichaam in te voeren. Die moeder kan niet de verbinding aangaan met het lichaam van de imme, ze blijft een vreemd orgaan dat wordt afgestoten. We moeten immers ook kunstgrepen toepassen om haar te kunnen invoeren. Men ziet dan ook vaak dat de imme zelf voor een stille moerwisseling zorgt, met alle gevolgen van dien.

Van vitaal belang is tevens dat er het gehele jaar honing in de immen blijft, zeker nu er in veel gebieden grote drachtpauzes zijn en er tussen de hoofddrachten van voorjaar en linde vaak gevoerd moet worden, omdat men er alle honing vanaf heeft gehaald of doordat de natuur onvoldoende de nectar kon laten stromen.

Honing is niet alleen voedsel

De honing is voor de imme een hoogwaardig product, niet alleen als voedsel, het is tevens de bron voor kracht en vorm binnen de imme. Parallel aan het ritme van de seizoenen heeft ieder jaargetijde zijn eigen kwaliteit. Honing en stuifmeel zijn ook een deel van het geheugen, de herinnering aan de omgeving waarin de immen volledig zijn ingebed. De imme is een zonnedier, samen met de bloem reikt zij zo ver mogelijk omhoog richting de zon. Dat is haar gebied waar zij haar voedsel verzamelt. Dit in tegenstelling tot de suikers die wij voeren. Die hebben met de aarde te maken en hebben als zodanig geen binding met de immen. Ze vormen, zoals wij ze aan de immen voeren, een dode stof. Dit kunnen we nooit oneindig volhouden, de immen zullen uit elkaar vallen, ze kunnen zich niet meer in de vorm houden en sterven. Het is bijzonder dat Rudolf Steiner

Foto gemaakt één of twee dagen voordat de zwerm afkwam.

al zo'n honderd jaar geleden waarschuwde voor dit verschijnsel.

Het verenigen van volken

Het samenvoegen van twee immen voor de inwintering is ook een zware belasting. U kunt dan wel zeggen: er is maar één koningin, wat waar is, maar toch is zij voor de helft van de imme een vreemd orgaan, waarmee die helft zich niet verbonden voelt en op grond daarvan voor veel onrust tijdens de winterzit zorgt. Pas in het voorjaar met het ontstaan van een nieuw broednest zal het evenwicht weer kunnen worden hersteld: langzaam sterven de oude bijen en omringt de koningin zich met haar eigen broed om weer imme te worden. Tot slot de verbinding die elke imker met zijn of haar immen moet aangaan. Elke imme heeft haar eigen karakter waarmee in harmonie moet worden omgegaan. Jezelf inleven in de imme is belangrijk. Deze vaardigheid moeten we ontwikkelen of verder ontwikkelen; niet alleen het verstand maar ook heel het hart moet erbij worden betrokken. De imme is alleen te benaderen als totaliteit, als geheel. Als we dat voor ogen houden ontstaat er vanzelf een andere sfeer, een ander gebied, waarin we de dingen anders gaan

benaderen. Een voorbeeld zou het volgende kunnen zijn: u heeft vast wel eens gehoord dat na het sterven van een imker, hoewel het de immen was aangezegd, deze immen toch in het volgende seizoen stierven. De oorzaak hiervan moet mede worden gezocht in het feit dat de opvolger niet of onvoldoende de verbinding kon maken met de immen.

Mocht uw interesse zijn gewekt, inlichtingen bij: Werkgroep BD Bijenteelt, p/a Wim van Grastek, Kloosterpad 4, 6871 CS Renkum, 0317-31 71 80. De werkgroep verzorgt lezingen en cursussen biologische dynamische bijenteelt o.a. over bovenstaande thema's. Eenmaal per jaar is er een BD-imkerdag in Zeist, in 2005 zal deze gehouden worden op 12 maart. In een volgend nummer hierover meer.

Literatuur

De Bijen, Rudolf Steiner. Alleen nog antiquarisch verkrijgbaar. Hernieuwde uitgave mogelijk op de BD-imkerdag.
Natuur en wezen van de Honingbij, Iwer Thor Lorenzen, eveneens te verkrijgen op de BD-imkerdag.
Lezingenbundels van voorgaande imkerdagen, samengesteld door A.P.H. Muller.

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Dhr. J. Groenink uit Steenwijk met zijn kleinzoon met een pasgescapte zwerm. (De kleinzoon van dhr. J. Groenink bij de bijenstal van opa.)

Informatiebulletin

nummer 1, oktober 2004

Jos Plaizier en Aat Rietveld

Onderzoek van de besturen van Bond van Bijenhouders ZLTO en VBBN, om te komen tot één organisatie voor bijenhouders.

Eerste overleg bestuur Bond van Bijenhouders ZLTO en bestuur VBBN, 7 oktober 2004.

In vervolg op een besluit van de Algemene Ledenvergadering van de Bond van Bijenhouders ZLTO, april 2004, heeft het bestuur van de Bond van Bijenhouders ZLTO een uitnodiging gestuurd aan het bestuur van de VBBN om verkennende besprekingen te starten om te komen tot één nieuwe bijenhoudersorganisatie in Nederland.

350

Het eerste overleg heeft plaatsgevonden op 7 oktober 2004. Aanwezig waren het voltallige bestuur van de Bond van Bijenhouders ZLTO en het voltallige bestuur van de VBBN, aangevuld met Roel ten Klei, beheerder Bijenhuis en Gerda Bogaards, bureausecretaris VBBN. Na een voorstelronde hebben beide voorzitters een inleiding gehouden.

Aat Rietveld benadrukte dat het van belang is elkaars bedoelingen en ambities te peilen. Belangrijk is het respect voor elkaar en de gelijkwaardigheid in de besprekingen. In het verleden is het op deze terreinen nogal eens mis gegaan. We gaan ervan uit dat we het belang van de bijenhouderij in Nederland voorop stellen. In dat belang is het goed om naar één bijenhoudersorganisatie te streven. Aat Rietveld verwijst naar de opsomming van punten die in de besprekingen voor de Bond van Bijenhouders ZLTO van belang zijn.

De leden van de Bond van Bijenhouders ZLTO zijn verdeeld over dit initiatief. In die zin is deze exercitie niet vrij van risico's.

Jos Plaizier benadrukte dat er ook voor de VBBN risico's aan vast zitten. Niet alle regio's zijn enthousiast over een poging om met de Bond van Bijenhouders ZLTO tot één organisatie te komen.

De vorige pogingen tot fusie zijn gestrand op de vertrouwensrelatie tussen de bestuurders en de onenigheid over de structuur en besluitvorming op regionaal niveau binnen de nieuwe organisatie.

Op voorhand zijn er nu reeds drie knelpunten te onderscheiden:

- Het risico van verlies van een aantal imkers voor de nieuwe organisatie.
- Het eigen verenigingsblad voor de nieuwe organisatie
- de relatie en betrokkenheid met de andere drie overgebleven bijenhoudersorganisaties (ANI, LLTB en ABTB).

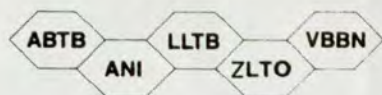
Na discussie werden de volgende besluiten genomen:

- We gaan streven naar één sterke en nieuwe bijenhoudersorganisatie met een nieuw bestuur en nieuwe Statuten.
- De cultuur en structuur op plaatselijk niveau zal worden gerespecteerd en zal zoveel mogelijk intact blijven.
- Aangezien de overige drie bijenhoudersorganisaties aangegeven hebben niet te willen participeren in deze besprekingen zal tijdens de komende besprekingen geen andere bijenhoudersorganisatie worden uitgenodigd. Op langere termijn is aansluiting bespreekbaar.
- Er worden twee commissies gevormd:
 - a. Financiën: Anton van Doren en Kees Bos
 - b. Organisatie: Aat Rietveld, Jack van der Dussen, Jos Plaizier en Rob Nijman.

Deze commissies rapporteren binnen twee maanden.

- De beide voorzitters zijn het aanspreekpunt voor informatie en communicatie naar buiten
- Het volgende tijdpad wordt aangehouden: tijdens de Algemene Ledenvergaderingen van beide organisaties (maart en april 2005) zal worden gerapporteerd over de vorderingen van deze besprekingen. Zo mogelijk in het najaar van 2005 zal tijdens extra Algemene Ledenvergaderingen finale besluitvorming plaatsvinden, maar in ieder geval zal finale besluitvorming plaatsvinden tijdens de Algemene Ledenvergaderingen van maart en april 2006.

Een volgende bespreking met de twee voltallige besturen is vastgesteld op 13 januari 2005.

Bestuivingsregeling 2005

Dick van Houwelingen, voorzitter Bedrijfsraad

In de vergadering van de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij d.d. 20 september 2004 zijn de geadviseerde bestuivingsvergoedingen voor 2005 als volgt vastgesteld:

- voor plaatsing in open veld: €35,- per volk voor drie

weken of minder en bij verlenging een toeslag van €1,70 per dag.

- voor plaatsing onder glas of kunststof: €32,50 per week.
- voor bestuivingsobjecten waarvoor in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet gelden vergoedingen die in afspraak met de teler zijn vastgesteld. De richtlijnen van de sSBI kunnen hiervoor gehanteerd worden. www.ssb.nl
- voor transportkosten van de volken wordt een vergoeding van € 0,28 per kilometer geadviseerd te rekenen vanaf de bijenstal tot aan de teler.
- de Bedrijfsraad adviseert om bij afspraken met de teler het voorbeeldreglement van de sSBI en het daarbij behorende formulier te gebruiken.

Bijgepraat (33)

E. Blankert, voorzitter ABTB

In mijn stukjes voor deze rubriek heb ik ook veel geschreven over initiatieven op het gebied van drachtverbetering, voorlichting etc. die buiten onze organisatie zijn ondernomen om anderen te stimuleren. Het gras en de bloemen lijken soms bij de buurman groener en mooier te groeien. Maar na onze bijeenkomst in Wehl op 16 oktober met de coördinatoren bijengezondheid/drachtplanten en de afdelingsvertegenwoordigers ben ik nog trotser voorzitter te mogen zijn van een organisatie waarin door de afdelingen zoveel goed en nuttig werk wordt verricht op dit gebied. Zo blijkt maar weer waarin een kleine organisatie groot kan zijn. Het is van belang dat we de samenhang waarvan onze bijen in de natuur deel uitmaken op een positieve wijze blijven uitdragen naar alle geledingen in onze samenleving. Natuurlijk hebben wij onze zorgen over bijenziektes, de kastkever die nu al in Portugal is waargenomen, maar dit mag nooit ons enthousiasme voor het bijen houden temperen.

• De studiedag van de LLTB op 23 oktober in Venlo was het bezoeken meer dan waard.

De gemeente Venlo, uitgeroepen tot de groenste gemeente van Europa, is naar het zich nu laat aanzien de enige kandidaat voor de volgende Floriade. De informatiepanelen van P. Elshout wil ik nog noemen daar deze evenals de ingezonden honing ter keuring van zeer hoge kwaliteit waren.

• In Didam mocht ik op 28 oktober aan de geslaagden van de basiscursus de diploma's uitreiken. Naast een enthousiast jeugd lid waren er gelukkig ook weer dames onder de geslaagden. Ook werden er diploma's uitgereikt aan cursisten die de bestuivings- en vervolgcursus hadden gevolgd. De geslaagden, teveel om dit stukje te noemen, wil ik nogmaals feliciteren met het behaalde resultaat alsmede de docenten die door hun inzet zoveel mensen weer hun kennis hebben overgebracht en in, naar op deze avond bleek, goede sfeer de opleiding hebben verzorgd. De Fruitmasters, de SBI en ook de GLTO wil ik in dit verband noemen. Dhr. L.G.M. Hensels gaf aansluitend een prachtige lezing. Opnieuw wil ik zijn boek 'Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen door honingbijen', uitgever Elsevier ISBN nummer 90 5439 108 1 onder uw aandacht brengen.

• Uit respect voor het vele werk dat Frans G.A. Janssen voor de imkerij en ondermeer in de commissies Drachtverbetering en Honing heeft verzet wil ik stilstaan bij zijn overlijden op 23 oktober 2004. Met een grote inzet leek het hem nooit te veel om iets te organiseren of mede te organiseren zoals ook op de laatste honingkeurmeester-cursus. Mijn gedachten gaan uit naar zijn familie en de vele (imker)vrienden die hij achterlaat met dierbare herinneringen aan hetgeen hij tot stand bracht.

• Reeds nu wil ik uw aandacht vragen voor het 39ste Apimondia International Apicultural Congress in Dublin Ierland van 21 tot 26 augustus 2005 (zie ook website www.apimondia2005.com). Dhr. M.J. Sommeijer is als Nederlandse vertegenwoordiger betrokken bij de organisatie en zal als lid van de commissie 'for pollination and bee flora' betrokken zijn bij de sessies: competitie tussen honingbijen en andere bestuivers, bestuiving in kassen, GMO-gewassen en bijen en de organisatie van een workshop met internationale instructeurs over melissopolynologie. Om zoveel mogelijk imkers en echtgenoten en belangstellenden kennis te kunnen laten maken met het prachtige Ierland en het congres heeft onze imkerbond een reisorganisatie bereid gevonden een reis te organiseren waarbij een totaalbezoek aan het congres danwel in combinatie met een rondreis door Ierland voor een zeer schappelijke prijs mogelijk is. Aangezien een minimaal aantal deelnemers vereist is en onze organisatie voor reclame en werving dient zorg te dragen verzoek ik u, bij belangstelling, zich zo spoedig mogelijk op te geven. De boeking en afhandeling vindt dan via de reisorganisatie plaats. Voor overige informatie verwijs ik naar het artikel 'Reis door Ierland met bezoek aan Apimondiatentoonstelling'.

Rest mij u prettige feestdagen, een goede jaarwisseling, veel goede bijenvoornemens en een goede gezondheid in 2005 toe te wensen.

De drie-eenheid 'Bijen, Suiker en Overheidssubsidie' zal niet worden hersteld

Henk van der Scheer, hoofdbestuurslid VBBN

Ooit was er gesubsidieerde suiker

Vanaf het begin van de vorige eeuw tot aan ongeveer 1975 was het mogelijk om goedkope, gedenatureerde suiker als voer voor de bijen te krijgen. De Nederlandse overheid subsidieerde deze suiker, omdat ze de sector wilde helpen en omdat er toch een overschotsituatie op de wereldsuikermarkt bestond. Toen die overschotsituatie verdween, stond de EEG de subsidie op suiker niet langer toe. De prijs steeg daardoor op dat moment van 90 cent per kg tot ongeveer f1,60.

Nu suiker tegen kostprijs?

Met enige regelmaat vragen imkers ons of wij (het hoofdbestuur) de overheid niet kunnen bewegen om de vroegere situatie weer in ere te herstellen. Eerlijk gezegd hadden wij daar weinig fiducia in. Dat weerhield imker J. Koeman uit Kruiningen er niet van om (na overleg met mij) de koe bij de horens te vatten. Op 12 februari 2004

tijdens het 75-jarig jubileum van de CZAV te Goes benaderde hij dan ook in woord en geschrift de gast-spreker (Prof. Dr. C.P. Veerman, de minister van LNV) met het verzoek om de suiker voor de bijen voortaan via de imkerorganisaties geleverd te krijgen tegen kostprijs. Die kostprijs bedraagt 43 euro per ton suiker, uitgaande van een gemiddelde oogst van 60 ton per ha. Wordt er door de boer boven zijn quotum geproduceerd, dan levert die suiker slechts de wereldmarktprijs van ongeveer 5 euro per ton op.

Het antwoord van de minister

Op 15 juni 2004 antwoordde de Directeur Landbouw van het ministerie van LNV, Mevr. Ir. A.M. Burger, namens de minister aan dhr Koeman. Dat antwoord willen we u niet onthouden. Woordelijk schrijft Ir. Burger het volgende:

De toepassing van gedenateerde suiker in de bijenhouderij kent een lange historie, de imkerbonden maakten er al in het begin van de vorige eeuw gebruik van. Om uiteenlopende redenen is in de 70-er jaren afgestapt van het denatureren, zoals de kosten en de verminderde noodzaak vanwege de afbouw van de accijns. Nu alle suiker dus accijnsvrij is, heeft denaturatie vanzelf geen zin meer. Omdat via opcenten op de gedenateerde suiker ook het onderzoek op de Ambrosiushoeve werd betaald heeft de overheid destijds toegezegd het bijenteeltonderzoek te subsidiëren. Bij de overgang van de Ambrosiushoeve naar Wageningen Universiteit en researchcentrum zijn afspraken gemaakt over de voortzetting van de overheidsfinanciering van het onderzoek. U schrijft dat de suiker zou worden belast met het 19% BTW-tarief, dat is onjuist. Consumentensuiker als ook suiker die als veevoer wordt gebruikt is namelijk belast met 6% BTW, ook als deze in opgeloste vorm wordt verkocht.

Ik ben met u van mening dat de bijenhouderij vanwege de bestuivingsfunctie een nuttige functie vervult voor de fruitteelt en de glastuinbouw. Ik zie echter geen mogelijkheden om de sector te faciliteren met een lagere suikerprijs.

Productie van suiker en financiële opbrengst in de toekomst

Tot nu toe hanteerde de EU een stabiele suikerprijs gerelateerd aan het quotum per boer. In Nederland gaat het om ongeveer 10.000 ha suikerbieten. Meestal zaait de boer iets boven zijn quotum, omdat hij bij een lagere productie wordt gekort. De EU hanteert dus een productie- en ook importplafond. Volgens Joris van Waes, woonachtig in Zeeuws-Vlaanderen en akkerbouwbestuurder van de ZLTO, moet de EU vooral door grote druk van riet-suikerproducerende landen als Australië en Brazilië de bescherming van de boeren sterk verminderen. De consument zal daar nauwelijks iets van merken, maar dat zullen wel de multinationale suikergebruikers. Cola-producenten plukken er de vruchten van, maar een fles Cola wordt echt niet goedkoper, aldus van Waes. In de Provinciale Zeeuwse Courant van 19 augustus 2004 voorspelt hij dat Nederland 16% van het suikerbieten-areaal kwijt raakt en dat de prijs met ongeveer 37% zal dalen tot 27 euro per ton suiker. Aangezien de kale kostprijs van suikerbieten voor de Zeeuwse boeren

ongeveer 37 euro bedraagt en de EU de schade slechts tijdelijk voor 60% wil compenseren ziet hij de teelt van suikerbieten somber in. Het antwoord op die ontwikkeling moet volgens hem komen van schaalvergroting van de bedrijven (= lagere productiekosten) en het binnenhalen van suikerbietenquota uit andere EU-landen.

Het geheel overziende moge het duidelijk zijn dat een tegemoetkoming door de overheid aan de imkerij er niet in zit en dat hooguit een toekomstige prijsdaling van de suiker voor de consument doorwerkt naar het bijenvoer. Mijn verwachting is dat in de toekomst voornamelijk rietsuiker zal worden gebruikt, omdat deze mogelijk wat goedkoper wordt dan bietsuiker.

Een dag uit voor de vrijwilligers van het Bijenhuis

Als waardering voor hun inzet in het Bijenhuis te Wageningen heeft het Hoofdbestuur van de VBBN haar vrijwilligers uitgenodigd voor een dagtocht op 28 september j.l.

Tien personen namen deel aan de tocht. Het grootste deel van deze groep is vrijwilliger in de expositie van het Bijenhuis. Zij leiden groepen rond, onderhouden de expositieruimte en verzorgen de bijen.

Een ander deel van de groep bestond uit het archiefteam: het archief van het landelijk verenigingssecretariaat wordt voorbereid op huisvesting in het Rijksarchief in Arnhem.

Met eigen vervoer reden zij richting België: naar het Bijenteeltmuseum in Kalmthout, vroeger schreef men Calmpthout. Onderweg werden uiteraard nog stops gemaakt om de inwendige mens te versterken, maar tegen 14.00 uur waren zij dan toch zo ver dat de rondleiding kon beginnen. Vanuit Wageningen is Kalmthout goed bereikbaar: nog geen twee uur rijden. Kalmthout ligt net over de Belgische grens bij Wuustwezel. De rondleiding ging met veel humor gepaard. De aanwezige vuilboom in de patio van het museum was bijvoorbeeld aanleiding voor smakelijke verhalen over constipatie.

Het Bijenteeltmuseum in Kalmthout ligt prachtig aan de rand van het schitterende natuurgebied De Kalmthoutse Heide. Als je binnenkomt bevindt zich aan de rechterkant

Met aandacht wordt de uitleg van de gids gevolgd. V.l.n.r. Meindert van Rij, Raymond v.d. Heuvel, Henk Kok, Rob Nijman, Herman Masselink, Wim Cornelissen, de gids van het Bijenteeltmuseum Kalmthout. Foto: Gerda Bogaards

van het gebouw het Natuureducatief Centrum en links het Bijenteeltmuseum. Dit museum is opgezet in raten, waarbij iedere raat weer een ander thema van de bijenteelt herbergt. De voorzitter van de stichting, tevens beheerder van het museum, leidde de groep rond. Het museum ziet er schitterend en verzorgd uit. Het is een mooie lichte ruimte, waar de bijenteelt zeer overzichtelijk wordt tentoongesteld. Het museum krijgt veel hulp van de Universiteit Gent, bijvoorbeeld ingegoten bloesemtakjes in multiplex en duidelijke teksten. Heel indrukwekkend was de kamer met twee schitterende demonstratiekasten. De kamer is volledig verduisterd; het gordijn wordt slechts opgehaald als er bezoekers komen. De kasten in de tuin konden veilig bezichtigd worden vanuit een tunnel van glas. De rondleiding werd afgesloten met een verrukkelijk glaasje gekoelde Kalmthoutse mede.

Wat stiller dan op de heenweg, ze waren immers onder de indruk, reden onze vrijwilligers weer naar Wageningen. Het Hoofdbestuur werd uitvoerig bedankt voor deze fijne dag.

Inbinden maandblad BIJEN

U leest op dit moment het laatste nummer van BIJEN, Maandblad voor imkers van deze jaargang.

Een manier om uw maandblad mooi te houden is door deze te laten inbinden.

De VBBN biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad BIJEN in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde kaft met goudkleurige opdruk op de rug.

U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden €14,- of per twee jaargangen €16,25.

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) v r 1 april

Om kostenverhoging tegen te gaan doet de binder het verzoek om alle nietjes voorzichtig uit de bladen te verwijderen. Levert u de maandbladen in mét nietjes dan zal een bedrag voor het verwijderen in rekening worden gebracht.

2005 door ons ontvangen is (zijn)? U kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters,
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen.

Afgeven, bijvoorbeeld tijdens onze Algemene Ledenvergadering op 19 maart, mag natuurlijk ook.

Prijswinnaars enquete VBBN

De commissie PR van de VBBN heeft een enquete onder haar leden gehouden naar de mening over een eigen verenigingsblad. Ruim 200 leden hebben hun enquete formulier ingevuld teruggestuurd. De uitslag zal apart worden gepubliceerd.

Onder de deelnemers van de enquete zijn vijf zesramers

verloot. De prijswinnaars zijn:

dhr. J.R. van Keulen uit Ter Apel;
dhr. J. van Dijk uit Koewacht;
Mw. M.J. Afman uit Borculo;
Mw. J. van Osnabrugge uit Utrecht en
dhr. H. Engbers uit Ootmarsum.

Van harte gefeliciteerd!

De prijswinnaars hebben hun zesramer inmiddels toegestuurd gekregen.

Openingstijden VBBN

Het Algemeen Secretariaat van de VBBN is gesloten op 22 t/m 24 en op 29 t/m 31 december 2004.

Wij zijn weer bereikbaar op maandag 3 januari 2005. Het Algemeen Secretariaat is in het nieuwe jaar geopend van maandag tot en met vrijdag van 09.00-14.00 uur. De afdeling Handel is dit jaar op woensdag 24 en 31 december geopend tot 12.00 uur. De winkel is met ingang van 4 januari weer geopend van 08.30-17.00 uur (di. t/m vd.).

Gerda Bogaards, Marga Canters, Cathrien van Dam, Marjan Hensen, Roel ten Klei, Riet Oostendorp, Dolf Smits en Jan van der Vliet wensen u prettige Kerstdagen en een goede jaarwisseling toe en zullen ook in het jaar 2005 weer met raad (en raat) en daad voor u klaar staan.

advertentie

**IMKERSHOP
'HET
BIJENHUIS'**

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl